

Lenkų etninės grupės pilietinio dalyvavimo aspektai Pietryčių Lietuvoje

MONIKA FRĖJUTĖ-RAKAUSKIENĖ

Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų institutas, A. Goštauto g. 11, LT-01108 Vilnius

El. paštas frejute@ktl.mii.lt

Straipsnyje, remiantis kokybinių interviu su lenkų savanoriškų organizacijų lyderiais Pietryčių Lietuvos miestuose duomenimis, diskutuojama, kokie pagrindiniai etniniu pagrindu susikūrusių savanoriškų organizacijų tikslai ir veiklos pobūdis bei dalyvavimo jose motyvai. Saviorganizacija pilietiniu lygmeniu ir ją lemiantys veiksniai analizuojami žvelgiant iš keleto teorinių perspektyvų – kultūrinės, politinės ir ekonominės. Taip pat diskutuojama, ar etninių grupių pilietinė saviorganizacija turi įtakos etniam identitetui ir kolektyvinei bei politinei mobilizacijai. Tyrimu atskleista, kad etninių grupių pilietinė saviorganizacija yra motyvuota tiek kultūrinių, tiek politinių, tiek ir ekonominių veiksmų.

Raktažodžiai: lenkų etninė grupė, savanoriškos organizacijos, Pietryčių Lietuva, etninių grupių pilietinis dalyvavimas

ĮVADAS

Pasitelkus kokybinių interviu su etninių grupių savanoriškų organizacijų atstovais Pietryčių Lietuvoje (miestuose, kur vyko tyrimas) duomenis, analizuojami pagrindiniai lenkų etninės grupės savanoriškų organizacijų veiklos ir dalyvavimo jose motyvai. Pilietinės saviorganizacijos veiksniai analizuojami žvelgiant iš keleto teorinių perspektyvų – kultūrinės, politinės ir ekonominės. Siekiama atsakyti į klausimus, ar etninių grupių saviorganizacija pilietiniame lygmenyje turi įtakos etniam identitetui ir kolektyvinei bei politinei mobilizacijai, atsižvelgiant į sėkmingus politinės partijos – Lietuvos lenkų rinkimų akcijos (toliau – LLRA) – rezultatus Šalčininkų rajono savivaldybėje. Kokybiniuose interviu su lenkų etninės grupės savanoriškų organizacijų Pietryčių Lietuvos tirtuose miestuose atstovais, pilietinio dalyvavimo aspektai buvo atskleisti klausiant apie vykdomą veiklą, organizacijos tikslus, jos siekius, pagrindinius finansavimo šaltinius, dalyvaujančiųjų organizacijoje apibūdinimą, tikslinę auditoriją, į kurią nukreipta organizacijos veikla, bendradarbiavimą su kitomis savanoriškomis organizacijomis, valstybinėmis institucijomis, įvairius turimus ryšius Lietuvoje arba užsienio šalyse, kilmės valstybės (istorinės tėvynės) vaidmenį organizacijų veikloje, požiūrį į etninių mažumų politines partijas, atstovavimą ir etninių grupių politinį dalyvavimą. Interviu vyko

* Duomenys surinkti projekto „Etninės mažumos Pietryčių Lietuvoje: etninio, pilietinio, lokalaus ir regioninio identitetų raiška“ metu. Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties numeris VAT – 50/2012). Projektas buvo vykdomas Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų institute.

Šalčininkuose, Eišiškėse, Švenčionyse, Švenčionėliuose, Pabradėje, Jašiūnuose ir Turgeliuose su etninių grupių organizacijų vadovais ir atstovais. Tokiu būdu informantų atranka vyko „sniego gniūžtės“ principu, informantų buvo prašoma labiausiai matomų, aktyviai veikiančių organizacijų atstovų kontaktų. Interviu buvo atliekami 2013 m. sausio – 2014 m. birželio mėnesiais. Apklaustos ne tik aktyviausios lenkų, bet ir kitų etninių grupių (rusų, baltarusių, lietuvių) organizacijos. Iš viso buvo atlikti 37 pusiau struktūruoti interviu, iš jų su lenkų etninės grupės organizacijų atstovais – 12 interviu. Straipsnyje daugiausia pateikiamos išvalgos iš interviu su lenkų organizacijų atstovais, tačiau pasitelkiami ir apibendrinimai, gauti interviu su kitų etninių grupių savanoriškų organizacijų atstovais.

Vietovėse, išskyrus Švenčionių ir Švenčionėlių miestus, kur vyko tyrimas, dominuoja lenkų etninė grupė, o lietuviai sudaro gyventojų mažumą. Švenčionyse ir Švenčionėliuose dominuoja lietuviai, Švenčionyse lenkų ir rusų gyvena po 17,3 proc. Švenčionėliuose lenkų – 14,6 proc., rusų – 8,6 proc. (Miestų gyventojai pagal tautybę 2011).

VARTOJAMŲ SĄVOKŲ APIBŪDINIMAS IR TEORINĖS PRIEIGOS TRUMPAS PRISTATYMAS

Pilietinio dalyvavimo aspektais (pilietinėmis kultūros sudedamosiomis dalimis) neretai politologai vardija šiuos veiksnius: subjektyvi asmens kompetencija, kiti realaus ar potencialaus konvencinio politinio dalyvavimo rodikliai (diskusijų, siejamų su politika, dažnumas, dalyvavimas rinkimuose, kitos pareigos, narystė visuomeninėse organizacijose) (Ramonaitė 2007: 105–106).

Pilietinės organizacijos įvairiose studijose vadinamos skirtingai: savanoriškomis, nevyriausybinėmis, visuomeninėmis, ne pelno siekiančiomis organizacijomis, tačiau diskutuojama, ar visas jas galima vadinti nevyriausybinėmis (plačiau žr. Žiliukaitė, Ramonaitė, Nevinskaitė, Vinogradnaitė 2006; Pilietiškas pilietinė visuomenė 2012; Stumbraitė, E. 2006; Šiliauskas 2006; Willets 2006; kt.). Kvestionuojamas šių organizacijų egzistavimo faktas, skaičius ir jų dinamikos ryšys su pilietinės visuomenės kokybe dėl jų uždarmo, komunikacijos ribotumo ir didėjančios priklausomybės nuo valdžios institucijų (Beresnevičiūtė 2006; Potashenko 2010).

Straipsnyje į etniškumą ir identitetą žvelgiama iš konstruktyvistinės pozicijos analizuojant jų „įgijimo“ procesus ir etninių grupių veiklą, kuri turi įtakos etninių grupių „su(kūrimui)“ (Brubaker, Loveman, Stamatov 2004: 45; Brubaker, Cooper 2000).

Etninių mažumų pilietinės organizacijos ir pilietinis etninių mažumų dalyvavimas jose tyrinėjamas tiek užsienio, tiek ir Lietuvos (sąlyginai mažiau) mokslininkų įvairiais aspektais naudojant įvairias teorines prieigas (pvz., Sanchez-Jankowski 2002; Storm 2014). Pastaraisiais metais Lietuvoje pasirodė G. Kazėno, A. Jakubausko, I. Gaižauskaitės, A. Visockaitės (2014), taip pat R. Žiliukaitės, A. Ramonaitės, L. Nevinskaitės, I. Vinogradnaitės (2006); A. Ramonaitės (2007) studijos ir straipsniai (Agarin 2010; Potashenko 2010; Agarin 2013) apie pilietinį ir politinį (taip pat ir etninių grupių) aktyvumą Lietuvoje. Paminėtini ir V. Beresnevičiūtės (2005; 2006), N. Kasatkinos ir V. Beresnevičiūtės (2006) bei N. Kasatkinos ir T. Leončiko (2003), A. Krupavičiaus (2000) darbai, autorės straipsniai (Фрејуте-Ракаускаене 2007; Frėjūtė-Rakauskienė, Marcinkevičius, Šliavaite, Šutinienė 2013).

Šiame straipsnyje į etninių grupių savanoriškas organizacijas žvelgiama iš trijų teorinių perspektyvų – kultūrinės, politinės ir ekonominės. Kultūrinėje perspektyvoje dalyvavimas savanoriškose organizacijose matomas kaip padedantis puoselėti savo etninį identitetą, kultūrą, kalbą, istoriją ir kt., kadangi etniniai santykiai siejami su kultūrinio determinizmo sąvoka, o kultūrinių skirtumų išlaikymas suprantamas kaip užtikrinantis etninės bendrijos išlikimą (žr. Statkus 2003). Politinėje perspektyvoje įvairių identiteto grupių saviorganizacija matoma kaip tam tikrų socialinių pasikeitimų ginant tautinių mažumų teises siekis, o etninių grupių

organizacijos – kaip vienas iš būdų gauti politinio dalyvavimo prieigą ir tokiu būdu formuoti politinę dienotvarkę, atliepančią specifinius poreikius (Vertovec 1999: 21, 23; Stryker, Owens, White 2000; Chaney, Fevre 2001, 137–138; Simon, Klandermans 2001: 320; Simon 2011: 147, 150). Pastebėtas teigiamas ryšys tarp etninių mažumų savanoriškų organizacijų tinklų stiprumo ir jų politinio dalyvavimo (Fennema, Tillie 1999; Fennema, Tillie 2001; Heelsum 2002), nes, turėdamos geresnę prieigą prie vietos valdžios nei pavieniai individai, etninės grupės, turinčios daugiau savanoriškų organizacijų, yra pajėgios pasiekti vietos valdžios struktūras daug lengviau, tai palaiapsniui didina jų pasitikėjimą politinėmis institucijomis (Lelieveldt 2000 iš Fennema, Tillie 2001: 35).

Ekonominėje perspektyvoje dalyvavimas savanoriškose organizacijose yra suvokiamas kaip prieiga prie įvairių ekonominių resursų (vietos, šalies ir savo istorinės tėvynės). Manoma, kad etninės grupės elgesys neretai yra motyvuotas materialinės ir ekonominės gėrovės siekiu, tiesiog etninių grupių lyderiai grupės mobilizacijos procesuose pasitelkia tokius svarbius etniniam tapatumui išteklius kaip kalba, religija, kultūra, kt. (Hale 2008: 52). Taigi, etniškumas neretai suprantamas kaip etninių grupių turimas socialinis kapitalas, ištekliai, kurių pagalba siekiama etninių grupių socialinės ir ekonominės gerovės tikslų (žr. Li 2004: 176).

DALYVAVIMAS ETNINĖSE SAVANORIŠKOSE ORGANIZACIJOSE – KAIP SAVO GIMTOSIOS KALBOS IR KULTŪROS PUOSELĖJIMAS

Interviu metu savanoriškų organizacijų lyderiai Pietryčių Lietuvoje atskleidė, kad lenkų savanoriškų organizacijų ryšiai stipresni vietos arba regiono nei Lietuvos mastu, taip pat su savo istorine tėvyne. Bendradarbiaujama daugiausia lenkų etninės bendruomenės viduje, su lenkų organizacijomis, mažiau – su kitomis (įskaitant ir daugumos) etninėmis grupėmis ir jų organizacijomis. Pagrindinės organizacijų veiklos kryptys ir tikslai – propaguoti savo kilmės šalių etninę, iš dalies regioninę ir populiariąją kultūrą, o dalyvaujančiųjų organizacijų veikloje motyvai iš dalies nulemti gyvenamosios vietos, bendros kalbos. Minėti veiksniai (veiklos kryptys, tikslai, o ir tarpusavio bendradarbiavimas) iš dalies gali būti nulemti jų veiklos finansavimo šaltinių (fondai ir organizacijos Lenkijoje tėvynainiams remti), kurių prioritetas – kultūrinės, atminties vietų išsaugojimo veiklos. Kita vertus, reikia atsižvelgti ir į tai, kad kelios organizacijos, įkurtos ir atstovaujančios jauniems žmonėms, labiau orientuotos ne į etninės kultūros išsaugojimo, bet įvairias pilietines, socialinio pobūdžio veiklas, nukreiptas į platesnę (ne tik vietos, bet ir tarptautinę) auditoriją (tarpkultūrinis jaunimo dialogas, mainai; dalyvavimas tarptautiniuose jaunimo projektuose, tarptautinėse programose, pvz., LEADER).

Etninių grupių ir jų narių didesnis išsitraukimas, susibūrimas į kultūrinio nei pilietinio pobūdžio savanoriškas organizacijas ir jų veiklas gali būti paaiškinamas sociologės I. M. Young teiginiais. Ji, skirdama privačias, pilietines ir politines asociacijas, privačių organizacijų veiklą mato kaip nukreiptą į jos narius: tokias pat organizacijas, tuos pačius dalyvius, kurie, pažindami vienas kitą ir kartu leisdami laiką, jaučiasi „savi“, skirtingai nei pilietinėse organizacijose, kurios savo veikla siekia puoselėti kaimynystės, miesto, šalies ar net pasaulio gyvenimą (Young 2000: 160–162). Savotiškas lenkų savanoriškų organizacijų uždarumas etniniu požiūriu atsiskleidžia informantės (ne lenkų tautybės), kolektyvo vadovės, pasakojime. Lenkų ansamblio repertuaras buvo papildytas lietuviškomis ir krašto dainomis, o ši iniciatyva iš pradžių sulaukė labai didelio pasipriešinimo iš lenkų tautybės žmonių, kolektyvo narių, įgavo atgarsį spaudoje, tačiau vėliau kolektyvo nariai suprato, kad turėti įvairesnį nei vien tik lenkiškų dainų ir šokių repertuarą yra pravartu, nes gali dalyvauti įvairesniuose renginiuose,

festivaliuose ne tik Lietuvoje, bet ir Lenkijos kraštiečių muzikos festivaliuose, taip pat įvairiuose tarptautiniuose renginiuose (23, *vidurinioios kartos lietuvė*).

Daugelis savanoriškų lenkų organizacijų, užsiimančių kultūrine veikla, – ansambliai (es-tradiniai ir folkloriniai), liaudies ir populiarių šokių kolektyvai. Tokiuose kolektyvuose ir jų veikloje dominuoja lenkiškas repertuaras. Pasak vienos informantės, daugelis lenkų ansam-blių (pvz., *Vilija, Zgoda*) buvo įkurti Lietuvai atgavus nepriklausomybę, kadangi atsirado po-reikis kalbėti lenkų kalba, atgaivinti ir išlaikyti savo kultūrą. Kita vertus, informantė pažymi, kad jaunimas, kuris mokosi mokyklose lenkų kalba, tokio didelio poreikio dalyvauti lenkiškų ansamblių veikloje, skirtingai negu vyresnio amžiaus žmonės, kurie neturi daug progų puose-lėti savo kultūrą ir kalbėti lenkų kalba, neturi (29, *vidurinioios kartos lenkė*).

Atskleista, kad kai kurių folkloro ansamblių repertuare atsispindi ne tik lenkiška kultūra, bet ir lokaliai, regioninės kultūros bruožai, specifinė krašto kalba, taip pat religiniai motyvai (29, *vidurinioios kartos lenkė*). Lenkų ansambliai ir kolektyvai turi gana nusistovėjusį, ne tik pasaulietinių, bet ir religinių dainų festivalių (vykstančių ne tik Pietryčių Lietuvos regione, ki-tuose Lietuvos miestuose, bet ir užsienyje) ir įvairių renginių grafiką (29, *vidurinioios kartos lenkė*; 22, *vyresnės kartos lenkė*; 31, *vidurinioios kartos lenkė*).

Tyrimo duomenimis, lenkų savanoriškų organizacijų veikla yra nukreipta puoselėti savo tautos istoriją, su ja susijusias atminties vietas, priminti praeities, istorinius įvykius. Kolektyvinė atmintis šiuo atveju tampa svarbiu įrankiu lenkų savanoriškoms organizacijoms konstruoti ir mobilizuoti lenkų etninį kolektyvinį identitetą. Pasak informantų, viena iš svarbesnių Lietuvos lenkams švenčių – gegužės 3 d. (Konstitucijos diena Lenkijoje), gegužės 4 d. (Polonijos diena, oficialiai švenčiama gegužės 2 d.) ir lapkričio 11 d. (Lenkijos nepriklausomybės diena) bei jų minėjimai. Šios datos minimos įvairiose atminties vietose (pvz., Zalave, kur gimė J. Pilsudskis; Vilniuje – eisena nuo Seimo rūmų iki Aušros vartų, kur būna aukojamos šv. Mišios; Punžionyse, kur stovi koplyčia-mauzoliejus lenkų generolui D. Konaževskiui; maratonu iš Zalavo į Rasų kapines Vilniuje) (22, *vyresnės kartos lenkė*; 8, *vidurinioios kartos lenkė*). Tačiau pabrėžiama, kad minimos ir Lietuvos valstybinės šventės. Informantai paminėjo jau įgyvendintus ir norimus įgyvendinti projektus, susijusius su lenkų kareivių, gyventojų, žuvusių Antrojo pasaulinio karo metu, kapaviečių įamžinimu (19, *vyresnės kartos lenkas*; 22, *vyresnės kartos lenkė*). Kokybinio tyrimo duomenys taip pat atskleidė, kad į minėtų renginių organizavimą ir dalyvavimą juose yra įtraukiami ir mokyklų lenkų dėstomąja kalba personalas, jų mokiniai, taip pat bažnyčia, kunigai.

DALYVAVIMAS ETNINĖSE SAVANORIŠKOSE ORGANIZACIJOSE – KAIP PRIEIGA PRIE POLITINĖS GALIOS, ĮTAKA POLITINEI DIENOTVARKEI, GALIMYBĖ GINTI ETNINIŲ MAŽUMŲ TEISIES

Savanoriškos lenkų organizacijos Lietuvoje yra gana gerai organizuotos. Viena iš didžiausių lenkų savanoriškų organizacijų, turinti savo skyrius įvairiuose Lietuvos regionuose ir miestuose (taip pat ir Eišiškėse), – yra Lietuvos lenkų sąjunga (toliau – LLS). Nežiūrint į tai, kad daugelio tirtų savanoriškų lenkų organizacijų pagrindinė veikla susijusi su kultūra, tyrime paaiškėjo, kad daugelis jų glaudžiai susijusios su LLRA. Vyrauja ne tik glaudūs bendradarbiavimo ryšiai tarp politinės partijos ir kitų savanoriškų lenkų organizacijų, bet ir dalyvaujantys organizacijų veikloje neretai yra aktyvūs minėtos partijos nariai. Pavyzdžiui, vyresnio amžiaus vyras, lenkas, pilietinės organizacijos ir tuo pačiu politinės partijos atstovas teigė, kad lenkų savanoriškos organizacijos, LLS ir politinė partija LLRA bendradarbiauja tarpusavyje. Vyras patikino, kad susitikimų skirtingomis progomis metu tarpusavyje sprendžiami ir strateginiai lenkams

klausimai (19, *vyresnės kartos lenkas*). Pastebėta, kad lenkų savanoriškų organizacijų lyderių išsakyta pozicija Lietuvos vykdomos etninės politikos atžvilgiu sutampa su LLRA politinės programos teiginiais, keliamais politinėse diskusijose. Pats aktualiausias ir didžiausią nepasitenkinimą keliantis klausimas, susijęs su Švietimo įstatymo 2011 m. priimtomis pataisomis, padidinusiomis mokyklų etninių mažumų kalbomis mokiniams pamokų skaičių lietuvių kalba ir suvienodinusių baigiamąjį lietuvių kalbos egzaminą. Įstatymo pataisos neretai priimamos kaip nuoskauda dėl savo vaikų patiriamo didelio krūvio mokyklose ir galimų neigiamų pasekmių lygiavertiškai jiems konkuruoti su lietuviais stojant į aukštąsias mokyklas (2, *vidurinioios kartos lenkė*; 18, *vidurinioios kartos lenkas*).

Buvo keliami ir kiti aktualūs klausimai. Pavyzdžiui, Etninių mažumų įstatymo nebuvimas, taip pat lenkų kalbos įteisinimas viešuosiuose užrašuose (daugiausia kalbama apie lenkiškus gatvių pavadinimų užrašus greta parašytų lietuvių kalba). Viešieji užrašai dviem kalbomis suvokiami daugiau ne kaip poreikis, bet kaip reakciją į Lietuvos politikų nepritarimą ir įvairius bandymus nuplėšti nuo gyvenamųjų namų lenteles su lenkiškais užrašais Šalčininkuose, Turgeliuose (19, *vyresnės kartos lenkas*; 8, *vidurinioios kartos lenkė*; 32, *vyresnės kartos lenkė*). Dešimtmetį nepriimamas Tautinių mažumų įstatymas, Tautinių mažumų ir išeivijos departamento uždarymas gyventojų suprantamas kaip valstybės nesirūpinimo etninėmis mažumomis – gana didele Lietuvos visuomenės dalimi – rezultatas (19, *vyresnės kartos lenkas*).

Daugelis informantų, savanoriškų organizacijų atstovų, tapatinančių save su lenkų etnine grupe, reikė didelį politinį pasitikėjimą LLRA ir jos lyderiu, kaip atstovaujantiems lenkų, kartu su kitomis etninėmis grupėmis gyvenančių Pietryčių Lietuvoje, interesams. Informantai partijas, sukurtas etniniu pagrindu, vertina kaip svarbius veikėjus, atstovaujančius etninėms mažumoms politiniu lygmeniu. LLRA yra suvokiama kaip vienintelė politinė jėga, kuri ir vietos, ir nacionaliniu, ir tarptautiniu lygiu gina lenkų mažumos interesus (18, *vidurinioios kartos lenkas*). Pabrėžiama, kad lenkų etninei grupei geriausia atstovauja patys lenkai, o LLRA ne kalbomis, o aktualiais rezultatais įrodo šios partijos elektoratui, kad gina jų interesus. Taip pat svarbu, kad nacionaliniu lygmeniu lenkų etninei grupei atstovauja būtent šio krašto lenkai (2, *vidurinioios kartos lenkė*, 8, *vidurinioios kartos lenkė*). Daugelis informantų pabrėžia Lietuvos politikų šalies viešajame diskurse kurstomą etninę įtampą tarp lietuvių ir lenkų (3, *vidurinioios kartos lenkas*; 8, *vidurinioios kartos lenkė*; 32, *vyresnės kartos lenkė*).

Tokiame politiniame kontekste pilietinis aktyvumas lenkų bendruomenės etninėse ribose turi įtakos išlaikant ir plėtojant stiprius socialinius ryšius bei tinklus. Tarp savanoriškų (pilietinių ir politinės) organizacijų ir tarp šių organizacijų narių tokie ryšiai yra vertinami kaip būdas geresnei prieigai prie vietos valdžios institucijų (savivaldybės, seniūnijų). Ypač šiuos procesus pastebi nesitapatinantys su lenkų etnine grupe informantai, dalyvaujantys savanoriškų organizacijų veikloje. Pavyzdžiui, baltarusis, savanoriškos organizacijos atstovas, teigia:

*<...> Taigi lenkai – ir taip visa valdžia. Jų savivaldybėje viskas sava, sava valdžia (juokiasi), kam dar ir bendruomenė? <...> va ji, jaučiasi, kad yra bendruomenė. Lenkų kola taip vadinama. Pas juos viskas, viskas sava, todėl mažesnio... tai mes – neturtingi giminaičiai (6, *vyresnės kartos baltarusis, autorės vertimas iš rusų kalbos*).*

DALYVAVIMAS ETNINĖSE SAVANORIŠKOSE ORGANIZACIJOSE – KAIP PRIEIGA PRIE EKONOMINIŲ IŠTEKLIŲ

Lenkų savanoriškos organizacijos Pietryčių Lietuvoje neretai tampa kanalais pritraukiant istorinės tėvynės finansavimą (per įvairias Lenkijoje įkurtas organizacijas arba fondus tėvynainiams

kitose šalyse remti). Informantai minėjo šias Lenkijoje įsikūrusias organizacijas: Lenkų bendruomenė (*Wspólnota Polska*), Kovų ir kančių atminties apsaugos taryba (*Rada Ochrony Pamięć Walk i Męczeństw*), Pagalbos lenkams Rytuose fondas (*Pomoc Polakom na Wschodzie*), taip pat Lenkijos konsulatą. Į šias organizacijas Lietuvos lenkai kreipiasi lėšų savo organizacijų veiklai. Tokiu būdu siekiama lenkų bendruomenės Pietryčių Lietuvoje, vaikų, besimokančių mokyklose lenkų mokomąja kalba, gerovės (galimybės mokytis Lenkijos aukštesiosiose mokyklose nemokamai, įvairių ekskursijų, vasaros stovyklų Lenkijoje, aprūpinimo tam tikromis mokymosi priemonėmis, įvairių užsiėmimų ne tik vaikams, bet ir suaugusiems, švenčių, įvairių renginių organizavimo ir kt.). Lenkų savanoriškos organizacijos, besirūpinančios jaunąja karta, taip pat tarpininkauja ieškodamos rėmėjų, finansinės paramos ne tik Lenkijoje, bet ir Lietuvoje. Minima, kad bendradarbiavimas vyksta ir savivaldybės lygmeniu, kai sutartys yra pasirašomos tarp tam tikrų Lietuvos ir Lenkijos savivaldos institucijų (22, *vyresnės kartos lenkė*). Kita dalis organizacijos finansų yra surenkama iš „vietinių resursų“ (narių mokesčio, 2 proc. narių pajamų mokesčio). Informantai, be jau minėtų išteklių, paminėdavo ir savivaldybės skiriamas lėšas tam tikroms veikloms įgyvendinti (rašomi projektai savivaldybių administracijoms). Daugelis savanoriškų lenkų organizacijų yra susikūrusios arba įkurtos prie Kultūros centro arba šiam centrui pavaldžiuose padaliniuose (Šalčininkų r. savivaldybės kultūros centrui priklauso 13 struktūrinių padalinių). Tirtos savanoriškos lenkų organizacijos apima įvairius šokių ir dainų kolektyvus, įsikūrusius mokyklose lenkų dėstomąja kalba. Tokiu būdu šios organizacijos (taip pat ir finansiniu požiūriu) yra priklausomos nuo vietos valdžios (savivaldybių) ir mokyklos administracijų. Labai retai apklaustų lenkų savanoriškų organizacijų atstovai minėjo, kad kreipėsi paramos į Lietuvos valstybę (Lietuvos kultūros ministeriją, šiuo metu kuruojančią etninių mažumų klausimus). Kai kurių organizacijų atstovai net nežinojo apie tokias galimybes. Informantai pabrėžė, kad kol dar veikė Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, kreipdavosi ten paramos savo veiklai finansuoti, tačiau dabar nematantys galimybės gauti paramos savo tautos kultūrinei veiklai vykdyti.

Pietryčių Lietuvos savivaldybėse (Šalčininkų r.), kuriose vyko tyrimas (išskyrus Švenčionių r.), lenkų etninė mažuma užima dominuojančias pozicijas, kadangi daugiausia vietų savivaldybės taryboje turi LLRA nariai. Informantai neretai pabrėždavo, kad Šalčininkų rajono savivaldybėje vyrauja lenkus atstovaujanti partija, todėl dominuoja ir lenkų kultūra, prioritetu tampa lenkų bendruomenės poreikiai. Baltarusių ir rusų savanoriškos organizacijos atstovai vietovėse, kur vyko tyrimas, skirtingai nuo panašių lenkų organizacijų atstovų, skundėsi dėmesio ir paramos (taip pat ir finansinės) stoka įvairiems organizacijų vykdomiems projektams ir veiklai.

IŠVADOS

Apibendrinus Pietryčių Lietuvos etninių savanoriškų organizacijų tyrimo duomenis, galima teigti, kad etninių grupių saviorganizacija pilietiniu lygmeniu yra motyvuota tiek kultūrinių, tiek politinių, tiek ekonominių veiksnių. Lenkų etninės grupės pilietinis dalyvavimas bendruomenės etninėse ribose skatina stiprius socialinius ryšius lenkų bendruomenės viduje ir turi įtakos išlaikant ir plėtojant socialinius tinklus tarp lenkų pilietinių ir politinės organizacijų. Stiprūs dalyvavimo ryšiai palaipsniui stiprina lenkų etninės grupės, jų bendruomenės narių pasitikėjimą ne tik savivaldos institucijomis (LLRA ir jos atstovų veikla savivaldybėje), bet ir šios partijos veikla nacionaliniu bei tarptautiniu (Seime ir EP) lygmeniu, kartu politizuoja jų etninį kolektyvinį identitetą. Šie ryšiai atveria kelią prieigai prie vietos valdžios institucijų

(kalbama apie Šalčininkų r. savivaldybę ir seniūnijas).

Etninio kolektyvinio identiteto politizavimą stiprina ir politinis kontekstas (valstybės (ne)vykdoma etninė politika, informantų pastebėtas mažas dėmesys Pietryčių regionui ir jo gyventojams), kuriame formuojasi ir politizuojasi lenkų identitetas. Šis kontekstas kartu formuoja nuostatą, kad tik lenkų etninės grupės nariai ir politinė partija LLRA gali atstovauti jų interesams politikoje. Šis kontekstas iš dalies gali trukdyti formuoti lenkų pilietiniam identitetui, ypač vyresnės kartos.

Apibendrinat kokybinių interviu su lenkų savanoriškoms organizacijomis duomenis galima daryti išvadą, kad dauguma lenkų savanoriškų organizacijų veikla yra orientuota į lenkų etninės kultūros išsaugojimą ir puoselėjimą. Labai svarbūs kultūrinės veiklos turinio elementai yra lenkų kalba ir istorija. Reikia pabrėžti, kad lenkų savanoriškų organizacijų kultūrinis turinys nėra vientisas, kadangi jame matomi tiek etninės, tiek lokalios, regiono, tiek istorinės tėvynės kultūriniai bruožai, taip pat akcentuojama ir pilietinė pozicija, politinis lojalumas Lietuvos valstybei minint valstybines šventes. Atsižvelgiant į tai, kad šių organizacijų veikla yra orientuota daugiausia į lenkų bendruomenę, jos narius arba Pietryčių Lietuvos regioną ir jos gyventojus, galime sakyti, kad šios organizacijos yra labiau privačios nei pilietinės (Young 2000), jos narių yra suvokiamos kaip savo kultūros, kalbos, Lenkijos istorijos, atminties vietų puoselėjimo ir kultūrinių skirtumų propagavimo vieta, kur jie jaučiasi „savi“ tarp „savų“.

Lenkų etninių grupių savanoriškos organizacijos Pietryčių Lietuvoje – vienas iš kanalų lenkų etninei grupei įvairioms veikloms pritraukti finansavimą. Šios organizacijos sugeba pritraukti reikšmingą dalį savo istorinės tėvynės (Lenkijos) finansų, skiriamų per įvairias Lenkijoje įkurtas organizacijas arba fondus tėvynainiams kitose šalyse remti. Šie ištekliai yra skiriami ne tik įvairioms kultūrinėms veikloms (daugiausia), bet ir lenkų bendruomenės Pietryčių Lietuvoje (ypač besimokančiųjų mokyklose lenkų mokomąja kalba) gerovei. Dominuojanti lenkams atstovaujanti partija (LLRA) Šalčininkų rajono savivaldybėje tuo pat metu turi įtakos perskirstant įvairius turimus resursus, tokiu būdu lenkų etninės grupės, bendruomenės poreikiams, kultūrai yra skiriamas didesnis dėmesys. Galima teigti, kad etniškumas turi įtakos lenkų etninės grupės ekonominei naudai ir stiprina jų solidarumą, tuo pačiu užkerta kelią socialiniam lenkų etninės grupės mobilumui už Pietryčių Lietuvos regiono ribų. Kita vertus, matome, kad pagrindinis šių organizacijų finansavimo šaltinis – Lenkijos organizacijos tėvynainiams. Nepritraukiama parama iš Lietuvos valstybės (nesikrepiama į LR Kultūros ministeriją) iš dalies formuoja šių organizacijų veiklos turinį, motyvus, kurie formuojami pagal šių organizacijų nuostatas ir keliamus ekonominius įsipareigojimus.

Gauta 2015 01 27

Priimta 2015 05 25

Literatūra

1. Agarin, T. 2010. "Civil Society Versus Nationalizing State? Advocacy of Minority Rights in the Post-socialist Baltic States", *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity* 39(2): 181–203.
2. Agarin, T. 2013. "Resident Aliens? Explaining Minority Disaffection with Democratic Politics in the Baltic States", *Ethnopolitics* 12(4): 331–351.
3. Beresnevičiūtė, V. 2005. „Etninių grupių socialinės integracijos dimensijos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje“, iš *Etniškumo studijos 2005*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, Eugrimas.
4. Beresnevičiūtė, V. 2006. „Piliečių organizacijos: kiekybės ir kokybės santykis“, iš Žiliukaitė, R.; Ramonaitė, A.; Nevinskaitė, L.; Vinogradnaitė, I. *Neatrasta galia. Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*. Pilietinės visuomenės institutas: Versus aureus, 43–68.

5. Brubaker, R.; Cooper, F. 2000. "Beyond 'Identity'", *Theory and Society* 29: 1–47.
6. Brubaker, R.; Loveman, M.; Stamatov, P. 2004. "Ethnicity as Cognition", *Theory and Society* 33: 31–64.
7. Chaney, P.; Fevre, R. 2001. "Inclusive Governance and "Minority" Groups: The Role of the Third Sector in Wales", *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 12(2): 131–156.
8. Fennema, M.; Tillie, J. 1999. "Political Participation and Political Trust in Amsterdam: Civic Communities and Ethnic Networks", *Journal of Ethnic and Migration Studies* 25(4): 703–726.
9. Fennema, M.; Tillie, J. 2001. "Civic Community, Political Participation and Political Trust of Ethnic Groups", *Connections* 24(1): 26–41.
10. Frėjutė-Rakauskienė, M.; Marcinkevičius, A.; Šliavaitė, K.; Šutinienė, I. 2013. „Etniškumo ir identiteto tyrimų kryptys socialiniuose moksluose ir jų taikymas tiriant Pietryčių Lietuvos etninius procesus“, *Etniškumo studijos* 2: 13–48.
11. Фрејуте-Ракаускаене, М. 2007. „Неправительственные организации русских Литвы: основные социальные характеристики“, *Etniškumo studijos: Baltijos jūros regiono rusai: mažuma ir valstybė* 2: 93–115.
12. Hale Henry, E. 2008. *The Foundations of Ethnic Politics. Separatism of States and Nations in Eurasia and the World*. Cambridge: Cambridge University Press.
13. Heelsum, A. 2002. "The Relationship Between Political Participation and Civic Community of Migrants in the Netherlands", *Journal of International Migration and Integration* 3(2): 179–200.
14. Young, I. M. 2000. *Inclusion and Democracy*. Oxford, New York: Oxford University Press.
15. Kazėnas, G.; Jakubauskas, A.; Gaižauskaitė, I.; Visockaitė, A. 2014. *Lenkų tautinės mažumos Lietuvoje identiteto tyrimas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
16. Kasatkina, N.; Beresnevičiūtė, V. 2006. "Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance in Lithuania", in *Ethnic Inequalities and Public Sector Governance*, ed. Y. Bangura. Hampshire: Palgrave Macmillan.
17. Kasatkina, N.; Leončikas, T. 2003. *Lietuvos etninių grupių adaptacijos kontekstas ir eiga*. Vilnius: Eugrimas.
18. Krupavičius, A. 2000. „Politinis dalyvavimas ir tautinės mažumos Lietuvoje“, iš *Tautinės mažumos demokratinėje valstybėje* (konferencijos, skirtos Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymo ir Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 10-mečiui, medžiaga, 1999 11 25–26). Vilnius: Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 21–49.
19. Li Peter, S. 2004. "Social Capital and Economic Outcomes for Immigrants and Ethnic Minorities", *Journal of International Migration and Integration* 5(2): 171–190.
20. *Miestų gyventojai pagal tautybę 2011*. Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas, <http://osp.stat.gov.lt/en/2011-m.-surasymas>
21. *Pilietiškumas ir pilietinė visuomenė. Lyginamoji pilietiškumo sampratos analizė*. 2012. Vilnius: Nevyriausybinų organizacijų informacijos ir paramos centras.
22. Potashenko, G. 2010. "Russians of Lithuania (1990–2010): Integration in Civil Society, Ethnicity", *Russian Minorities in the Baltic States* 3: 99–111.
23. Ramonaitė, A. 2007. *Posovietinės Lietuvos politinė anatomija*. Vilnius: Versus Aureus, Pilietinės visuomenės institutas, Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas.
24. Sanchez-Jankowski, M. 2002. "Minority Youth and Civic Engagement: The Impact of Group Relations", *Applied Developmental Science* 6(4): 237–245.
25. Simon, B. 2011. "Collective Identity and Political Engagement", in *Identity and Participation in Culturally Diverse Societies. A Multidisciplinary Perspective*, eds. A. Azzi, X. Chrysochoou, B. Klandermans, B. Simon. Malden, MA: Wiley-Blackwell, 137–157.
26. Simon, B.; Klandermans, B. 2001. "Politicized Collective Identity. A Social Psychological Analysis", *American Psychologist* 56(4): 319–331.
27. Storm, I. 2014. "Civic Engagement in Britain: The Role of Religion and Inclusive Values",

European Sociological Review 2014: 1–16.

28. Statkus, N. 2003. *Etniškumas ir nacionalizmas: istorinis ir teorinis aspektai*. Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas: Vilniaus universiteto leidykla.
29. Stryker, S.; Owens, T. J.; White, R. W. (eds.). 2000. *Self, Identity, and Social Movements. Social Movements, Protest, and Contention*. Volume 13. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
30. Stumbraitė, E. 2006. „Nevyriausybinių organizacijų Lietuvos pilietinės visuomenės struktūroje“, iš Šiliauskas, S. (red.). *Pilietinė visuomenė: politikos įpilietinimo projekcijos*. Klaipėda, 156–170.
31. Šiliauskas, S. (red.). 2006. *Pilietinė visuomenė: politikos įpilietinimo projekcijos: kolektyvinė monografija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
32. Žiliukaitė, R.; Ramonaitė, A.; Nevinskaitė, L.; Vinogradnaitė, I. 2006. *Neatrasta galia. Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*. Pilietinės visuomenės institutas: Versus aureus.
33. Wilets, P. 2006. *What is a Non-Governmental Organization? Output from the Research Project on Civil Society Networks in Global Governance*. London: City University.
34. Vertovec, S. 1999. “Minority Associations, Networks and Public Policies: Re-assessing Relationships”, *Journal of Ethnic and Migration Studies* 25(1): 21–42.

MONIKA FRĖJUTĖ-RAKAUSKIENĖ

Some aspects of civic participation of the Polish ethnic group in Southeast Lithuania

Summary

The article is based on the analysis of qualitative interviews with the leaders of ethnic voluntary organizations in Southeast Lithuanian cities. The article discusses the main objectives and activities of Polish ethnic voluntary organizations and the motives of involvement in the activities of such organizations. The self-organization of the ethnic group at the civic level is analyzed from the several theoretical perspectives which highlight the importance of cultural, political and economic factors. The research findings showed that the motivation of the Polish ethnic group for self-organization at the civic level is based on the factors mentioned above.

Key words: Polish ethnic group, voluntary organizations, Southeast Lithuania, civic participation of ethnic groups